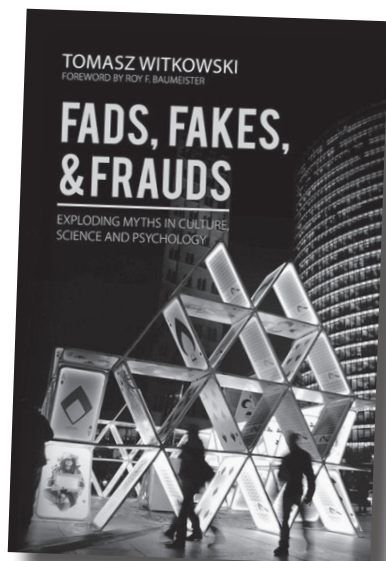

Exploderande myter inom kultur, vetenskap och psykologi

Psykologen, kriminologen och psykoterapeuten **Teddy Winroth** har recenserat psykologen, skeptikern och vetenskapsskribenten Tomasz Witkowskis bok *Fads, Fakes and Frauds: Exploding Myths in Culture, Science and Psychology*.

THOMAS WITKOWSKI, professor i psykologi och bosatt i Polen, har nyligen utkommit med en intressant bok. Witkowski har en lång bakgrund av skepticism och har tidigare kritiskt granskat psykologiämnet och terapibranschen. Hans två tidigare böcker *Psychology Gone Wrong* och *Psychology Led Astray* riktade skarp och mycket välgrundad kritik mot psykologisamfundet. Jag håller inte alltid

med honom. Vissa av hans exempel tror jag är felaktiga, men Witkowski lyckas ändå med en fin balansgång att framföra häftig men högkvalitativ kritik. Som bekant brukar stark kritik ha en raljant och propagandistisk ton – inte så i Witkowskis fall. Just denna höga nivå gör att läsningen blir ännu mer intressant. Särskilt när jag ibland inte håller med.

Witkowskis bok är uppdelad i fem delar och varje del granskar ett problemområde med psykologi som ett vetenskapligt ämne och hur det praktiseras.

Den första delen handlar om hur psykologer lätt får en ”gururoll”, vilket inte bara är dumt och moraliskt fel utan kan vara direkt skadligt. Witkowski beskriver hur det sker

en farlig förväxling mellan vetenskapliga ”mål” och populärpsykologiska ”mål”. Han beskriver hur begreppet *självförverkligande* svävar i en märklig gråzon mellan att vara ett rent flumhippiebegrepp medan vissa kända psykologer som Karl Rogers har försökt använda det som ett stabilt vetenskapligt begrepp. I gururollen hamnar man sedan lätt i ett godtyckligt moraliserande kring ämnen som sex. Personligen väljer jag att kalla detta övertramp hos psykologer för ”Doktor Phil-sjukan”. Gränsen mellan självhjälp och riktig psykologi tenderar att bli smetig.

Den andra delen beskriver allvaret och riskerna med dålig vetenskapskultur inom psykologi. Här går han bland annat in på problematiska aspekter av forskning kring suicid och riktar skarp kritik kring hur dogmatiska förhållningssätt kring dödshjälp bland annat har försvårat suicidforskning. Området är komplicerat och det blir inte bättre av att en slags dubbelmoral genomsyrar frågan. Witkowski exemplifierar med incidenten i Ukraina den 23 februari 2022 då en grupp soldater vägrade kapitulera från ett totalt underläge och gick en säker död till mötes. Dessa soldater hyllades i stora delar av världen för heroism. Witkowski anser snarare att detta är hyckleri och att vi plötsligt glorifierar självmord.

Den tredje delen, och den intressantaste enligt mig, handlar om den auktoritetskultur som finns bland psykologer. Att människor inrättar sig i hierarkier och följer auktoriteter verkar vara ett allmänt mänskligt drag. Witkowski pekar på hur detta är synnerligen relevant även i psykologivärlden. Witkowski hävdar att den så kallade replikationskrisen som inträffade i psykologin är ett resultat av denna auktoritetskultur. Replikationskrisen är kort sagt

Hjärna: dissektion som visar hjärnans bas. Akvarell efter W.H. Lizars, cirka 1826. Från Wellcome Collection.

att flera forskare påtalade att mycket få psykologiska experiment har replikerats på senaste tid. Efter en del bråk sjösattes ett stort projekt att försöka replikera 100 utvalda färskas psykologiska experiment som ansågs vara banbry-

tande. Ungefär 60% av dessa kunde inte replikeras. Det är minst sagt genant för psykologiämnet.

Den fjärde djupdyker in i problemet hur gränsen mellan pop-psykologi och riktig psykologi i bästa fall är ludig, ibland så obetydlig att den är osynlig för psykologerna själva. Han exemplifierar med skandalerna kring *embodied cognition*. Embodied cognition är ett slags vagt samlingsbegrepp kring hur faktiska omständigheter i vår fysiologi, så som huruvida vi är kissnödiga eller inte skulle ha dramatiska effekter på hur vi tänker. Det finns här en uppsjö märkliga och ibland intressanta påståenden såsom att transplantation av fekalier (bajs) skulle lindra autismspektrumtillstånd. Något som ingen mindre än Malou von Sivers på TV4 rekommenderade i sitt program. Hon visade hur man kunde göra en bajscocktail i en vanlig mixer för att bota autism. Jag uppmanar er att se klippet på YouTube, det är makabert och sanslöst skrattretande. Liknande fall inträffar alltför ofta bland psykologer. Även om forskningen om "embodied cognition" är intressant och har potential, så har tyvärr många psykologer tagit ut segern i förskott, hävdar att revolutionen är här och paradigmskiftet redan har inträffat.

Femte delen är en fin sammanfattning av hur de fyra tidigare delarna skapar ett problematiskt klimat för en terapikultur där etiska problem växer i snabb takt, och hur ekonomiska perspektiv i branschen skapar osunda drivkrafter och en ovilja till genuin förbättring. Witkowski gör bland annat avstamp i en färsk större studie som granskade terapier. Den fastslog att endast 3% av studierna innehöll en godtagbar beskrivning av negativa effekter av psykoterapi. Då det länge varit en självklarhet i medicinsk

verksamhet att biverkningar måste dokumenteras, har detta till stor del undgått psykologer. En av de främsta orsakerna är att det inte verkar finnas ekonomiska motiv till det. Bland annat tar Witkowski upp hur det i läkemedelsforskning är obligatoriskt att forskare deklarerar sina jävsförhållanden och att kontrollerna av dessa jävsförhållanden kan vara mycket stränga. Så är inte fallet när det kommer till terapiforskning. Vill man ha ett bra svenskt exempel på hur utvärdering av terapi präglats av ett groteskt jäv behöver man bara titta på Quickskandalen. Witkowski påtalar också att ett antal studier visar att nästan hälften av alla som går i terapi avbryter i förtid, och det fattas data om vad som hänt med dessa avhoppare. Dessutom verkar det som att många länder ofta inte utkräver ansvar av sina terapeuter om det uppstår felbehandlingar. Witkowski hänvisar till några studier som konstaterar att i 80% av fallen då en före detta patient stämmer sin psykolog, vinner psykologen. Hela stycket är ett talande exempel till citatet av Upton Sinclair "it's very hard to make someone understand something, when his salary depends upon him not understanding".

Jag uppskattar boken som en hälsosam uppgörelse med vår egen kår. Jag har med egna ögon sett några av de skandaler och systemfel boken beskriver. Hade jag fått bestämma så hade minst en av Witkowskis böcker varit obligatorisk läsning på alla psykologprogram i Sverige. 📖

FADS, FAKES AND FRAUDS

EXPLODING MYTHS IN CULTURE, SCIENCE AND PSYCHOLOGY

Tomasz Witkowski, 2022

Förlag: Universal Publishers